اکتوبر-نومبر-دسمبر 83
(5)
سرائیکی
ہند سندھ ݙیاں زباناں دے وَن دی پاڑ
ہیوں اد قلاش تے رند اساں
پٹی نودی تے ہند سندھ اساں
ہیوں بیشک عارف چند اساں
گل راز رموز دے دفتر ہوں

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

جلد ۱۷

شمارہ نمبر ۷

اکتوبر تا دسمبر ۱۹۷۳ء

رسالہ سرائیکی بہاول پور

تندیر

ادارہ

- برگیڈیر سید نذیر علی شاہ

دلشاد کلانچوی

ناشران:-

سرائیکی ادبی مجلس

جھوک سرائیکی بہاول پور

پرنٹر:-

گردیزی پرنٹنگ پریس بہاول پور

قیمت فی شمارہ اڈھائی روپے

سالانہ چندہ بارھاں روپے

نعت رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم

منشی اللہ ڈیوایا پرجوش
تحصیل شجاع آباد

توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل

دوزخ وچھوڑے جالیا
کینے دا ہم پھل پالیا
جند جان جگر تن گالیا
نہ گال مُنّ ، لا نال گل
توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل

ہُن بے کسی سامان ہے
توں بن نہ تکیہ تران ہے
ہک ہاں تے شو تشو کان ہے
دیدار دا فرما فضل
توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل

ہر ساعت ہے مُسکرات دی
ہک ہے سدا ہک جہات دی
پل پل نبھے بیہات دی
ویسی سبھو ڈکھ روگ ٹل
توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل

بسمل مثل تڑپاندی آں
کاہڑی پئی کُرلاندی آں
نا جیندی آں نہ مرجاندی آں!
بیداد ہے فریاد عدل!
توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل

دلڑی کوں بیاں ڈھیر جھل
رُلدی وتاں روہی جبل
بے وس دیکھم پر دھاں نکل
کاندھی کرا مولا! پھل
توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل

احمد حبیب کبریا!
صلے علیٰ، صلے علیٰ
حامی وچ ہر دو سرا
تحفہ سدا جند نال گھل
توں بن شفیع کونین دَل
عاجز دی لہسیم کون گل!

اداریہ

سرائیکی زبان دا المیہ

مَیں وڈے درد تے ڈُکھ نال ایہ سطراں لکھدا پیاں، کیوں جو عام طور تے ڈِٹھے جو جَیں شخص وی سرائیکی وِچ ہِک ڈُو کتاباں چھاپ گِھدن، تاں وَل اُوں سرائیکی دا قاعدہ وی لکھݨ ضروری سمجھئے۔ وڈی گالھ ایہ ہے جو اُوں نواں قاعدہ ایں طرح بݨائے جو پہلے کنوں وی زیادہ پیچیدگیاں پیدا کر ڈِتن۔ تے ایں طرح سرائیکی دا پڑھݨ لکھݨ ہِک مصیبت بݨدا ویندے۔ بلکہ خود سرائیکی گیڑ وات آندی ویندی ہے!

جِنہاں دے ہتھ وِچ پیسہ ہے یا اخبار رسالہ ہے، انہاں تاں ہِیں گالھ دا تہیہ کر گھدے۔ جو سرائیکی دا لکھݨ پڑھݨ جتی اوکھا کیتا ونج سگدے، کیتا ونجے۔ وَل ایہ جو اساں سرائیکی کوں مدرسیاں وِچ پڑھاوݨ دے قابل وی نہیں رکھیا۔ اناڈے مخالف وِچ وَجا تے آہدن جو جہڑی زبان دا ہِک قاعدہ کائے نہیں۔ ہر لکھݨ والے دا آپݨاں آپݨاں قاعدہ ہے او مدرسیاں وِچ کیویں پڑھائی ونجے۔ چنانچہ محض ہیں گیڑ دی وجہ کنوں سرائیکی کوں مدرسیاں وِچ پڑھاوݨ دی سکیم داخل دفتر کر ڈِتی گئی ہے۔ ایہ کتنا وڈا المیہ ہے سرائیکی دا! ایں سلسلے وِچ مَیں پہلے وی کئی دفعہ عرض کر چکیاں۔ تے ہِک ہِک کوں آکھ چکیاں جو اساکوں کوئی ہِک رسم الخط مقرر کرݨاں چاہیدا ہے۔ تے ہِکی شکل والے حرف مقرر کرݨیں چاہیدے ہِن۔ تاں جو اساں آپݨیاں مخالفاں کوں جواب ڈیوݨ جوگے تھی سگوں۔ پتہ نہیں اساں آپݨیں آپݨیں قاعدے کیوں بݨیندے ہَیں۔ کہڑی وڈائی ہے ایندے وِچ! یا کہڑا کمال ہے ایندے وِچ؟ مَیں سمجھداں جو محض خلفشار پیدا کرݨ تے دشمݨاں کوں کھلاوݨ مقصود ہے! وَل ایہ جو جہڑا کوئی نواں قاعدہ بݨیندے اوہا بݨیندے جو سرائیکی کوں روح اکھیندے۔

اِجاں ساڈے حکمران جو سرائیکی کوں ذریعۂ تعلیم بݨاوݨ دی خاطر، تے ایکوں سکولاں، کالجاں تے یونیورسٹیاں تئیں اہم کم کیتے، تے سرائیکی کوں ذریعۂ تعلیم بݨاوݨ دی خاطر، تے ایکوں سکولاں، کالجاں تے یونیورسٹیاں تئیں گھن ونجݨ کیتے اساکوں فوراً سرائیکی دے مخصوص حروفِ ہجا دیاں شکلاں دا حتمی فیصلہ کرݨاں چاہیدا ہے۔ مَیں تجویز کرینداں جو لسانیات نال شغف رکھݨ والے مختلف علاقیاں دے دانشور کٹھے تھیون۔ ہِک سرائیکی املا کمیٹی بݨاوِن۔ او سرائیکی قاعدہ وی تیار کرِن۔ اتے سرائیکی دی املا تے صحیح لکھاوٹ دا فیصلہ وی کرِن۔ بلکہ ایہ کمیٹی ہمیش کیتے ہووے تے ہر موقعہ تے آپݨاں فیصلہ ڈِتا کرے۔ خاص کر کثیر الاستعمال غلط املا شدہ الفاظ دو توجہ ڈیوے۔ انہاں دی اِملا یا لکھاوٹ کوں درست کرتے آپݨاں فیصلہ ڈیوے۔ تے وَل اوں فیصلے تے لکھݨ والیاں کوں، چھاپݨ والیاں کوں پابند کرے۔ وَل ایہ جو ایجھے لفظاں دی وی صحیح املا ڈساوے، جہڑے اساں کنوں صحیح پڑھیجے وی نہیں ویندے۔ مثلاً اینہہ (یعنی ایں)، مونہہ (یعنی مُنہ) جاہ یا جھاہ (یعنی جا) گدھا (یعنی گَدھا، گِھن کنوں) وغیرہ وغیرہ۔ ایجھی کمیٹی دے اگوں عرض کریساں جو او آپݨیں فیصلے ڈیوݨ ویلے مندرجہ ذیل بنیادی اصولاں کوں ضرور سامݨے رکھے۔ مثلاً

۱۔ سرائیکی دے حرف اردو دے حرفاں دے قریب ہوون ۔ بھ ۔ پھ دی بجائے سندھی دانگوں چار چار نقطے ڈے تے حرف نہ بنڑائے ونجن ۔ ایں طرح اساں قومی زبان کنوں بہوں پرے تھی ولیسوں ؛ تے اوکھ وی تھیسی !!

۲۔ اساں جھیڑے دی فیصلے کروں ، ساریاں دی رضا مندی نال کروں یا انھاں کوں منت سماحت نال راضی کروں ، تاں جو اگوں تے اساڈا کم چل سگے ۔ محض ووٹاں دی کثرت نال ایہ فیصلے نہیں تھی سگدے ۔ ایجا تماشا ترائے چار واری تھی چکیئے ، تے کامیابی نہیں تھئی

۳۔ سرائیکی دے مخصوص حاریاں لفظاں دیاں شکلاں سوہنڑیاں ہوون ۔ آسان ہوون ، مختصر ہوون ۔ تاں جو غیر اہل زبان تے بال بچے جلدی تے شوق نال سرائیکی لکھنڑ پڑھنڑ سکھ سگن ۔

۴۔ لسانی اصولاں دے مطابق جیتھاں ضرورت پووے تاں انھاں حرفاں اتے صرف ہک نقطہ ودھا تے کم چلاؤں ۔ گول لیکے نہ ڈیوں ۔ ڈوں ڈوں لیکے نہ ڈیوں ۔ ڈوں ڈوں نقطے نہ ڈیوں ۔ کیوں جو ایہ ساریاں شیئں کہیں زبان وچ کائے نہیں ۔ "دال" دے نال ہک نقطہ ڈے تے "ذال" بنڑا گئی ہے ۔ ول ضرورت پئی ہے ۔ تاں "دال" اتے طوئے ڈے تے "ڈال" بنڑائی گئی ہے ۔ کیا اساں ایں ہک ہک نقطہ ودھا تے آپنڑیں ضرورت دے حرف نئیں بنڑا سگدے ؛ یا اگے بنڑدے ہوئے کائے نہن ؟ ول ایہ ودھارا کہڑے مقصد کیتے کیتا گئے ۔

۵۔ کیوں جو سندھی زبان دے حروف ہجا وچ نون غنہ کائے نہیں ۔ ایں واسطے انھاں جیتھاں وی نون غنہ دی آواز آندی ہے ۔ انھاں ہک بیا حرف بنڑا تے کم چلائے ۔ مثلاً ونج لکھنڑ ویلے انھاں نون غنہ تے جیم کیتے ہک تریجھا جیم بنڑائے ۔ ایہی طرح نون غنہ تے گ والے لفظ کیتے ہک تریجھا گاف بنڑائے ۔ ایہ سندھی والیاں دی ضرورت ہے ۔ پر اساڈے کول نون غنہ ہے سرائیکی وچ نون غنہ جیتھ کتھ آئے ۔ ہک ہک فقرے وچ ڈہ ڈہ دفعہ آندے ۔ اساکوں کیا ضرورت ہے جو نون غنہ کوں چھوڑ تے ، حروف ہجا وچ تریجھے جیم تے جو تھے گاف کوں گھن آؤں ۔ کیا ایہ سندھی دی اندھی تقلید نہ ہوسی ۔ اساں سندھی کنوں ضرورت دے مطابق ڈوں حرف "ب" اتے "ج" گھدا ہوئے ۔ ایہ تھوڑی گالھ ہے ؟

۶۔ ڑ دو نڑ (ݨ) وی سرائیکی دا ہک اہم حرف ہے ۔ ایندی شکل قدیم کنوں آندی پئی ہے ۔ ایکوں "ݨ" یعنی نون وچ ڈوں نقطے لاونڑ ہک عجوبہ ہے ۔ تے ایندے نال سندھی تے سرائیکی دا سخت اختلاف تھی ویندے ۔ کیوں جو سندھی وچ دی ڈوں نقطیاں والا حرف ہے ۔ او ایکوں ہئی طرح پڑھدن ۔ ایں طرح اساں سندھی تے سرائیکی وچ دی ہک لڑ مار ڈیتے ۔ ایہ کتنی زیادتی ہے ۔ جیڑا اساں قومی زبان کنوں وی ہٹدے ہیں ۔ تے ہمسایہ زبان سندھی کنوں وی پرے تھی ویندے ہیں !!

بہر حال ایہ تے ایہو جہاں بیان کئی گالھیں ہن جنھاں کوں سامنڑیں رکھ تے اساں کوئی متفقہ تے حتمی فیصلہ کروں ۔ تے آئندہ واسطے ایں گالھ دا دروازہ بند کروں ۔ تے چور دروازے دی نہ رکھوں ۔

کیوں جو رسالہ "سرائیکی ادب" ملتان والے ایں کم وچ اگوں رہن ۔ تے کئی ترائے چار واری حرفاں کوں اولا بدلا

چکن۔ ایں واسطے میں خاص کر اُنھاں کوں ہمدردانہ اپیل کریساں، جو او ایں پاسے خلوص نال، پیار تے محبت نال، تے کہیں قسم دے تعصب یا لالچ کنوں ہٹ تے فیصلہ کرݨ وِچ مدد ڈیون۔ تاں جو اساں سرائیکی زبان کوں مدرسیاں تے کالجاں وِچ گھن آسگوں۔ نہ تاں ایہ اساڈی جند کوں پیسی!

بیا ڈٖالا عرض کریساں جو اساڈی حروف تے املا کمیٹی دے وِچ لسانیات دے ماہر حضرات شامل کیتے ونڄن تے اِنھاں کنوں متفقہ فیصلہ گھدا ونڄے، اکثریت والا فیصلہ ناکام تھی چکے۔ تے کئی واری تھی چکئے جیکر ایں کمیٹی وِچ ایہ حضرات وی رکھے ونڄن۔ جناب ظامی بہاولپوری۔ جناب ڈاکٹر مہر عبدالحق۔ جناب اسلم رسول پوری۔ جناب عمر علی خان۔ جناب جاذب انصاری۔ جناب شاغل صدیقی۔ جناب محمد علی احمدانی وغیرہ وغیرہ۔ نیز کوئٹہ۔ پشاور تے کراچی کنوں وی ہک ہک آدمی گھدا ونڄے۔ تاں جو ایہ کمیٹی کل پاکستان دی سطح تے ہووے۔

جیکر ایہ کمیٹی کوئی متفقہ فیصلہ کریندی ہے۔ تاں جناب ظامی بہاولپوری تے خاکسار دلشاد کلانچوی آپݨیاں قاعدیاں کوں فوراً منسوخ کر ڈیوݨ دا وعدہ کریندن، تے امید رکھیندن جو باقی حضرات وی آپݨیاں قاعدیاں کوں منسوخ کرݨ کیتے تیار تھی ویسن!

آخر وِچ ذری سرائیکی دے ڈٖوں لفظ پڑھو، جو اَج ایہ ایویں رکھیندے پن، تے ڈٖل سوچو جو میں کیہڑی گالھ تہاڈے پیش کیتی ہے۔! تے سرائیکی گیڑ وات وِچ کیوں آئی ہوئی ہے! گیڑ، گٹی

دلشاد کلانچوی

ملک اللہ ڈوایا

قائداعظم دی حیاتی اِک نظر وِچ

سنہ ۱۸۷۶ء ۲۵ دسمبر کراچی وِچ جمن۔
سنہ ۱۸۸۲ء پڑھن بہن لگے۔
سنہ ۱۸۹۳ء انگلستان وَنجن۔
سنہ ۱۸۹۶ء بیرسٹری وِچ کامیابی۔
سنہ ۱۸۹۷ء وطن آتے وکالت کرن۔
سنہ ۱۹۰۰ء پریذیڈنسی مجسٹریٹ بنڑن۔
سنہ ۱۹۰۵ء آل انڈیا کانگریس دے ممبر بنڑن۔
سنہ ۱۹۰۶ء بمبئی دِچ ہائیکورٹ دا وکیل بنڑن۔
سنہ ۱۹۰۹ء سپریم امپیریل کونسل وِچ بلامقابلہ انتخاب جیتن۔
سنہ ۱۹۱۰ء قانون ساز کونسل دا رکن بنڑن۔
سنہ ۱۹۱۲ء مسلم لیگ دے کلکتے والے سالانہ اجلاس
وِچ شامل تھیون۔
سنہ ۱۹۱۳ء مسلم لیگ وِچ شامل تھیون۔
سنہ ۱۹۱۶ء مسلم لیگ دے تاریخی اجلاس منعقدہ لکھنؤ
دی صدارت کرن۔
سنہ ۱۹۱۸ء شادی کرن۔
لارڈ ولنگڈن دے خلاف مظاہرہ کرن۔
سنہ ۱۹۲۰ء آل انڈیا کانگریس توں ہٹ وَنجن۔
سنہ ۱۹۲۱ء گاندھی جی دی حکمت عملی توں اختلاف کرن۔
سنہ ۱۹۲۷ء آل پارٹیز کانفرنس وِچ مسلماناں دے نمائندے
دے طور شریک تھیون تے انگلینڈ وِچ ٹکن۔
سنہ ۱۹۳۴ء بمبئی دیوں مرکزی اسمبلی دے انتخاب وِچ کامیاب تھیون۔

سنہ ۱۹۳۷ء آل انڈیا مسلم سٹوڈنٹس فیڈریشن دے کلکتہ والے
پہلے سالانہ اجلاس دی صدارت کرن۔
سنہ ۱۹۳۸ء کراچی مسلم لیگ دی صدارت کرن۔
سنہ ۱۹۴۰ء ۲۳ مارچ لاہور دے مسلم لیگ دے سالانہ
اجلاس وِچ قرارداد پاکستان دی منظوری۔
وکالت چھوڑ تے مسلماناں دی خدمت شروع کرن۔
حکومت برطانیہ کوں کھڑکا پیاون۔
سنہ ۱۹۴۲ء کرپس مشن دا قائداعظم کنوں پاکستان دے اصول کوں
منوادن۔
سنہ ۱۹۴۵ء ۲۸ جون لارڈ ویول دی شملہ کانفرنس وِچ شمولیت۔
اکتوبر وِچ بلوچستان دا دورہ۔
سنہ ۱۹۴۶ء ۲۹ جولائی راست اقدام دا اعلان کرن سرکاری خطابات
دا واپس کراون۔
سنہ ۱۹۴۷ء مارچ لارڈ ماؤنٹ بیٹن کنوں پاکستان دا مطالبہ۔
۱۹ جون کراچی کوں پاکستان دا دارالخلافہ بنڑاون دا فیصلہ
۱۴ اگست پاکستان دا قائم تھیون!
۱۸ اگست:۔ بحیثیت گورنر جنرل عید دا پیغام ڈیون۔
سنہ ۱۹۴۸ء ۲۱ مارچ ڈھاکہ وِچ ترائے لکھ دے مجمع
کوں خطاب کریندے۔
یکم جولائی سٹیٹ بنک آف پاکستان دا افتتاح کرن۔
۱۱ ستمبر رات کوں پونے ڈہ یارھاں وجے انتقال
فرماون۔

پراچین سرائیکی زبان

دلشاد کلانچوی

۱۹۰۷ء وچ پنڈت ہر پرشاد شاستری نے ہک کتاب بنگالی رسم الخط وچ ترتیب ڈتی ہئی۔ جیندا ناں ’’بدھ گان و دوہا‘‘ ھے
کتاب وچ ڈوجھیاں چھوٹیاں چھوٹیاں نظماں دے علاوہ تقریباً ’’پنجاہ پد‘‘ دی شامل ہن۔ جیکوں اساں ڈوہڑا گاون یا مصرع دی
تکڑوں جیندے وچ عام طور تے خدا تعالیٰ دے متعلق کوئی گالھ آکھی ویندی ھے جیویں جو ’’حمد‘‘ ہے۔ پد سیندی تصوف
مذہب اصطلاح ھے پر عام طور تے ’’پد‘‘ کوں صوفیانہ خیال اتے ذکر اذکار دا اظہار کیتے ورتیا ویندا ہا۔ در اصل
’’پد بدھ سدھاں‘‘ دا کلام منیا ویندے اِنہاں دے ناں وی اِنہاں دے کلام وچ ملدن جیویں جو شاعراں دے تخلص ہوندن
پد آکھن والے عام طور تے مذہبی طبقے دے ہوندے ہن۔ اتے بدھ مت دے پیروکار یا چیلے ہوندے ہن۔ ول وقت
دے گذرن نال ہولے ہولے ایہ لوک اپڑیں مذہب بدھ مت کنوں وی ہٹ گئے۔ ڈٹھا ونجے نال اِنہاں پداں والی شاعری
بدھ مت دے زوال دی شاعری ہئی۔ جیکوں بدھ سدھاں نے اپڑیں پیروکاراں یا چیلیاں کیتے تصنیف کیتا تے اوں زمانے
دی پراکرت وچ لکھی گئی۔ ایہ پراکرت اوں زمانے پورے شمالی برصغیر وچ رائج ہئی۔ بلکہ اِنہاں پداں دے لکھن یا آکھن والے
برصغیر دے شمالی علاقے وچ گھمدے ہوئے ہن۔ کیوں جو ایہ پد شمالی برصغیر دے بدھ دے چیلیاں کیتے لکھے گئے
ہن۔ ایں واسطے پداں دی زبان وی شمالی برصغیر وچ کجھ مغربی پاسے دی زبان لہندا (یعنی موجودہ سرائیکی) کنوں کافی متاثر
ہے ایہا وجہ ھے جو اِنہاں پداں وچوں پراچین اردو دی نشاندہی دی تھیندی ھے۔ تے قدیم سرائیکی زبان دے حوالے تے
نے وی ملدن۔

پراکرت شمالی برصغیر وچ ہک زمانے وچ ’’اپ بھرنش‘‘ سڈی ویندی ہئی اتے ایہ پراکرت دا آخری دور ہا۔ ایندے بعد
بولیاں دا رواج پیا۔ تے ول او خوب مقبول عام تھیاں۔ چنانچہ اِنہاں پداں دا قدیم اردو تے وی اثر پیا۔ ایہ تھوڑیں جو دکن
قدیم اردو دے ڈوہڑے سا دوہے) دی اپڑیں ہیئت اتے شکل دے لحاظ نال اِنہاں پداں نال رلدے ملدے
دے ہن۔

اِنہاں پداں دا زمانہ قدیم ھے۔ پر یقین نال وی نہیں آکھیا ونج سگدا جو ایہ کیہڑی صدی دے ہن۔ ہک انداز دے
مطابق ایہ ۶۵۰ء کنوں ۱۲۰۰ء تائیں دے زمانے وچ لکھے ہوئے ہن۔ بہر حال ایہ پد مسلماناں دے برصغیر وچ آون
توں پہلے دے ہن۔ اِنہاں پداں دے زمانے کوں بیا وی سوڑا کیتا ونجے تاں ایہ ۸۰۰ء کنوں ۱۰۰۰ء تائیں دے زمانے

انہاں پداں دی زبان کوں "سندھیا بھاشا" (سندھی زبان) وی سڈیا گئے۔ جہڑی جو سنسکرت دی ہک پراکرت اپ بھرنش ہئی۔ ایہ آبھیراں دی زبان ہئی۔ جڈاں بدھ دھرم کوں ایں گھر وچوں یعنی برصغیر وچوں کڈھ ڈتا گیا، تے ول بدھ مت دی انھاں نہ رہ سگئے تاں انھاں دا کلام جہڑے جو ایہے پد ہن۔ ایہ وی نایاب تھی گئے۔ گم تھی گئے۔

ایہ ہک خوشی دی گالھ ہے جو ہر پرشاد شاستری انھاں کوں کتابی شکل وچ گھن آئن تے انھاں کوں حیاتی ڈتی ہئیے۔ نہ تاں شاید انھاں دی ایہ حیثیت دی نہ رہندی!

پداں دی زبان یعنی "سندھیا بھاشا" ہک عوامی زبان ہئی۔ اتے علامتی زبان ہئی۔ انھاں پداں دی دریافت اتے ترتیب ڈیونڑ نال برصغیر دے شمالی مغربی علاقے دی ہک قدیم زبان سرائیکی دی نشاندہی دی تھیندی ہے تے خوب تھیندی ہے اتے ایندی قدامت دے آثار چھیویں ستویں صدی عیسوی تائیں دے مل ویندن۔ "سندھیا بھاشا" وچ ایجھے الوڑ الفاظ ملدن، جہڑے جو خالص سرائیکی ہن۔ بلکہ اج تئیں اودیں سرائیکی وچ استعمال تھیندے ہن۔ ول ایہ جو ایہ سرائیکی دی قدامت دے علمبردار وی ہن۔

ایں جاتے انھاں پداں وچوں کجھ لفظ چُنڑ تے پیش کیتے ویندن۔ انھاں کوں ہک واری ڈیکھنڑ نال صاف پتہ لگدے جو ایہ الفاظ عین بین سرائیکی ہن۔ تے ایہا اوں ویلے دی پراکرت "اپ بھرنش" وچ استعمال تھیندے رہن۔ تے ول ایندے بعد "سندھیا بھاشا" وچ دی انھاں دی چلت رہ گئی ہے۔ انھاں حالات وچ قدیم سرائیکی زبان دے "نونامہ" دے دور کنوں وی چھ سو سال اگے توڑیں سرائیکی دے قائم تے ثابت تھی ونجنڑ دی گالھ تھیندی ونج سگدی ہے۔ انھاں پداں دے حوالے نال اساکوں سرائیکی دے تحریری یعنی لکھے ہوئے ثبوت پہلی صدی ہجری توڑیں دے مل ویندن۔ تے ایہ ہک وڈی گالھ ہے تے خوشی دی گالھ ہے!

انھاں پداں دے ہک ڈو نمونے ملاحظہ ہووِن: ـــ

پد: ـ تن نہ چھوہئی ہرن پیئی نا پانی

ترجمہ: ـ ہرن نہ گھاہ کوں ہتھ لیندے تے نہ پانڑیں پیندے!

پد: ـ جاں جوبن مورا بھئی لیسی پورا

ترجمہ: ـ جڈاں منڈا جوبن پورا تھی گیا۔

پد: ـ جو ایتھوں بوجھئی، سو ایتھوں بودھ

ترجمہ: ـ جو اتھوں جئیں سمجھ گھدا او ہو اتھاں بدھ بن ڈاگیا۔

ہُنڑ مختلف پداں وچوں او الفاظ پیش کیتے ویندن جہڑے عام طور تے ورتیے ویندے ہن۔ تے ایہ لفظ خالص سرائیکی دے ہن۔ جیکر اردو قدیم وچ دی ملدن تاں اوہ وی سرائیکی کنوں گئے ہن۔

پرانا سرائیکی لفظ	اردو معنی	پرانا سرائیکی لفظ	اردو معنی	پرانا سرائیکی لفظ	اردو معنی
اِنتے	اِدھر عُدا	چکھل (چکڑ)	کیچڑ	ما	ماں
ایتھوں	اِدھر سے	چم	[illegible]	جے	جو
اُلال	خوشی	چھو	چاروں	موںہہ	منہ
اندھارا	اندھیرا	چنگیر (چنگیر)	ٹوکری	گن بہ	تُو
اندھاری	آندھی	چھاں (چھاں)	چھاؤں	نیندر (نندر)	نیند
اِیہا	ایسی، ایسا	جوایں (جوگے)	وصل	سنگھن (سنگھا)	گلا
پُتّر	پوت۔ بیٹا	دہ (ڈہ)	دس	مرن	موت
پاسے (پاسے)	طرف	رکھ	درخت	ناں نہ	نہیں
پھاڑ	چیر	سونا روپا	سونا چاندی	بنتی (ہنتی)	ہمیشہ
تِل	تِل	سانگا	ساتھ۔ ملاپ	میکوں	میرے لئے۔ مجھے
پورا	پورا	سڑی پڑی	سڑ گل کر	نٹھا	برباد ہوا
تیوڑا (تروڑا)	تین لڑا	سانڈھ	سینڈھ	ہرن	ہرن
تیس	بیس	کوٹھا	گھر	جوبن	جوانی
جیوین	جب	کھُر	جانور کے پاؤں	جگ	جہاں
جیونتے (جیندے)	زندہ	دھُوم (دھُوں)	دھنواں	[illegible]	بیکن، ایغیر

اُتے ڈتے گئے تھوڑے جیہے لفظ ہن جیہڑے محض سرائیکی دے وچ بولے ویندن۔ اِنہاں لفظاں دی موجودگی ال اساں آکھ سگدے ہیں جو سرائیکی اِنہاں لفظاں دے ثبوت کنوں وی پہلے دی زبان ہے تے قدیم زبان ہے!

بقیہ :۔ گوشت

گوشت کئی قسم دے ہوندن، بھیڈا، باکرا۔ گاں دا وغیرہ وغیرہ۔ ہر ہک دا آپنا آپنا بھا ہے۔ گاہک دی مرضی ہے جو سستا خرید کرے یا مہانگا۔ تازہ خرید کرے یا پُردھا۔ لوّا خرید کرے یا بُڈھا۔ تے اِنویں سوچوں تاں گوشت ہے دی کیا؟ مٹی ہے بس۔ مٹی دی تبدیل شدہ شکل۔

بہرحال گوشت دا مسئلہ پیدا تھیا ہوئے آہدن جو سبزیاں کھاؤ تے گوشت بچاؤ۔ پر ایہ تھی کیویں سگدے حضرت موسیٰ دی قوم بٹیریاں دے گوشت کنوں رہ نہیں سگدی ۔ اِساں تاں گوشت کنوں بغیر رہ وی نہیں سگدے!

غزل

شاکر احمد پوری

امید دا اُجاڑ تھیس گلزار ہولے ہولے
ڈیندا گیا ہے دلکوں آزار ہولے ہولے

زُلفاں دے پیچ پا تے دلڑی ...
ترچھی نظر دے کر گئے کئی وا...

درداں ڈکھاں توں تھی گئے لبریز دل دا کاسہ
لہہ پئی ہے بدلی غم دی جو دھار ہولے ہولے

جیں ویلے حال پچھداں، مُنہ پھ...
کیا پچھدیں حال آہدے دلدار ہ...

جیں ڈینہ دا وِچ سفر دے پردیسی ٹُر گیا ہے
اوں ڈینہ دا ویری بݨ گئے سنسار ہولے ہولے

اوندے بغیر میڈا جیوݨ حرام تھی...
جندڑی ہے مُکدی ویندی بیمار...

ہجراں توں بلدی پئی ہے میڈے بدن دی دھرتی
برسات بݨ تے وس کوئی ہک وار ہولے ہولے

کیا دوستو سُݨڑانواں شاکر دے آ...
حسرت دے لگ گئے ہِن انبار ہ...

جاذب انصاری

سرائیکی نغمہ

پاک وطن جاگیر اساڈی، محنت کر آباد کروں
خواباں دی تعبیر اساڈی گُندی کوں نہ یاد کروں

ڈے قربانی جان تیس پیائی، دیس اساں آزاد کرایا
پاک وطن دی دھرتی خاطر، اساں اپݨاں خون ڈوھایا
خون دی ھے تعمیر اساڈی، مستحکم بنیاد کروں

ساڈے شیر جواناں دی ہیبت تیں جبل وی کنبدے ہن
دشمن دی سازش دے او مضبوط محل وی کنبدے ہن
اِجھی ھے تاثیر اساڈی، ہر سازش برباد کروں

ایندی دھرتی اندے چشمے آھن ندیاں نالے وی
موسم مست بہار سہانے آھن سخت سیالے وی
رانجھا ساڈا ہیر اساڈی الفت کر دل شاد کروں

حریت دا اج علم اُٹھاتے، دنیا دے مظلوماں دی
جرأت جذبہ جوش ڈکھاتے، دنیا دے مظلوماں دی
جاذب ھے شمشیر اساڈی، ہمت کر امداد کروں

ریاض احمد شاھد مرحوم
(تھرڈ ائیر سول)

کافی

دِل رات ڈِینہاں تڑپھاندی ھے
تَیں یار کیتے کُرلاندی ھے
جئیں ڈِینہ دی دِلڑی لا بیٹھم
سب ہوش حواس بھلا بیٹھم
گُل رنگ اُوڑا یا بیٹھم
ڈِے مہݨڑیں خلقت کھاندی ھے
دِل رات ڈِینہاں کُرلاندی ھے

دِل ازلوں یار دیوانی ھے
تَیں کیتی آپ بیگانی ھے
تھئی اوکھی آ زندگانی ھے
ایہ بردی تیڈے ناں دی ھے
دِل رات ڈِینہاں تڑپھاندی ھے

تھی شاہد یار نبھے ناں میں،
در تیڈے سیس نِویساں میں
جو ڈُکھ آسن سر سہیساں میں
بئی سِکدیں عمر وہاندی ھے
دِل رات ڈِینہاں تڑپھاندی ھے
تیں یار کیتے کُرلاندی ھے

— آخری کلام

اکادمی ادبی انعامات ۱۴۰۳ھ

اکادمی ادبیات ۱۹ اکتوبر ۱۹۸۲ء تا ۱۸ اکتوبر ۱۹۸۳ء (۱۴۰۳ ہجری) کے دوران اردو، پنجابی سندھی، بلوچی، پشتو، سرائیکی اور انگریزی میں شائع ہونے والی ادبی تنقید، تحقیق، ناول افسانہ، انشائیہ، سفرنامہ، طنز و مزاح اور شاعری کی بہترین کتب پر انعام دے گی۔

اکادمی اپنے ذرائع سے ان کتابوں کے بارے میں جو اس دوران شائع ہوئی ہیں معلومات جمع کر رہی ہے تاہم ادبا، شعرا، ناقدین، محققین اور قارئین ادب سے بھی درخواست ہے کہ وہ اس عرصے میں شائع ہونے والی کتابوں کے نام اور ناشر یا تقسیم کار کے پتے سے فوری طور پر مطلع فرمائیں اس طرح اکادمی کی مساعی زیادہ کارگر ہو سکیں گی۔

یہ انعامات طبع زاد کتب کے لئے ہیں۔ تراجم اور تدوین شدہ کتب انعامات کے اس پروگرام میں شامل نہیں۔

خالد اقبال یاسر

ڈپٹی ڈائریکٹر

اکادمی ادبیات پاکستان مکان نمبر ۳۶ گلی نمبر ۴۸
ایف۔ ۸/۴، اسلام آباد

۲۵/۵۰۰۰

انشائیہ

گوشت

رحیم طلب

گوشت دا ایں دنیا وچ چنگا کاروبار ہے ایں پاروں کوئی قصائی سنڈ دیندے تے کوئی پہلوان! کھاوݨ واسطے گوشت سویرے کنوں جو وِکݨ لگدے تے ہی سویر تھی وینْدی ہے۔ لیکن چھوٹے شہراں وچ شام تئیں وِکدے اُتھاں تاں مشینی دور ہے گوشت کوں جھڑے ویلے پکاوݨ چاہو پکا سگدے وے۔ کیوں جو ایکوں محفوظ رکھݨ کیتے اہلِ ذوق گوشت خور سائنسداناں نے فریج تیار کر گھدن۔

شہر اچ گوشت تاں ہر قسم دا ہوندے بکری دا، اُٹھ دا، ڈاند دا، منجھ دا، گاں دا تے بھیڈ دا۔ ہک دفعہ میں وی بازار گوشت گھِنݨ ڳئیم۔ قصائی دے آہروں باہروں ہک ہجوم ہا۔ پرے کنوں ایویں لگدا ہا جیویں کوئی مداری دا تماشا ڈِکھیندا پیا ہووے۔ بازار وچوں گوشت گھِنݨ کیتے گوشت کوں پرکھݨ دا تجربہ ہووݨ ڈاڈھا ضروری ہے۔ جو ایہ گوشت کہڑے جانور دا ہے۔ وَل جیکر کوئی شخص قصائی کنوں گوشت بغیر کہیں رَج پُج دے گھِن آوے تاں او شخص وی وڈا خوش قسمت ہے۔ خیر میں قصائی دی دوکان تے ڳئیم۔ "ہک کلو گوشت ڈیویں پہلوان جی!" میں ہلکی اواز نال آکھیا۔ ایہ ہک کلو دی رٹ لیندے لیندے آخر ڈوں گھنٹے گزر ڳئے۔ تھوڑی دیر میڈے کناں وچ اَلا آیا "بھرا کتنا گوشت ہووے؟"
"جی ہک کلو...... بس!"

"ودے سیٹھ! ایہ کیا؟ ایندے وچ گوشت تاں ہے کائنی۔ ساریاں ہڈیاں ہِن۔ میں ہک کلو گوشت آکھیم ہڈیاں کائنی آکھیاں" میں تکھا بولیم۔

"ایہو گوشت ہے گھِنو تاں گھِنو نہ تاں اپݨاں رستہ پکڑو۔ اساں جانور دے مالک کوں ہڈیاں دے پیسے کائنی ڈیندے" ول قصائی ڈوجھے لوکاں کوں گوشت ڈیوݨ وچ رُدھ ڳیا۔ چلو سیٹھ کھا گھِنو گوشت!

را یہ کہیں کوں پتہ کائنی جو سب کنوں پہلے کہیں گوشت دی لذت چکھی ہوسی؟

پنسٹریں وانگوں گوشت دی وی گت بݨدی ہے۔ ہک ڈِینہ دی ڳالھ ہے۔ جو میں بوٹی کھاتے ہڈی سٹی تاں بھج تے سانڈھے کُتے نے جا گھدی۔ ہِن بھر ودے تے اوں ہڈی چھوڑی تاں بلی نے جنبہ ازمائی کیتی۔ اوں نے چھوڑیا تاں کاں کنددی تے انتظار وچ بیٹھا ہا۔ ول اوں نے چُنجاں نال آپریشن کیتا۔ او ہٹیا تاں ول کویلیاں جمبڑیاں پیاں ہِن۔ اتھوں اندازہ تھیندے جو گوشت وچ لذت ہے۔ گوشت گوشت ہے!

بقیہ صفحہ ۱۱

اوّلین کتاب پروگرام

اکادمی ادبیات پاکستان "اوّلین کتاب پروگرام" کے تحت رواں سال کے لئے نوجوان نئے لکھنے والوں کے لئے دو مسودات منتخب کرے گی۔

یہ پروگرام ان باصلاحیت نوعمر اہل قلم کی حوصلہ افزائی کیلئے شروع کیا گیا ہے جن کی اب تک کوئی کتاب شائع نہ ہوئی ہو اور جو بعض مشکلات کے باعث اپنی تصنیف شائع کرنے کی استطاعت نہ رکھتے ہوں اس پروگرام کے تحت ان نئے لکھنے والوں سے ان کی پہلی تصنیف کے مسوّدات طلب کئے جا رہے ہیں جن کی عمر تیس سال سے زائد نہیں ہے۔

اکادمی کی سلیکشن کمیٹی جس میں ملک کے چیدہ چیدہ ادبا شامل ہیں ان مسوّدات میں سے دو مسوّدات کا انتخاب کرے گی جن میں سے ایک شاعری اور ایک نثر کی کسی مروّجہ صنف میں ہوگا۔

مجلسِ مطبوعات کی سفارش پر اکادمی منتخب مسوّدات کی طباعت کے اخراجات مصنفین کو ادا کرے گی۔

اس پروگرام کے تحت صرف ان مسودات کو زیرِ غور لایا جاتا ہے جو اردو ادب کی مروّجہ اصنافِ نظم و نثر میں ہوں، غیر ادبی نوعیت کے مسودات اس پروگرام کے لئے قبول نہیں کئے جاتے۔

مسودہ کاغذ کے ایک طرف اور خوشخط تحریر شدہ ہونا چاہیے۔ مسوّدہ ارسال کرنے سے پہلے اس کی نقل مصنف کو اپنے پاس محفوظ رکھنی چاہیے کیونکہ منتخب نہ ہونے والے مسودات واپس ارسال نہیں کئے جاتے

نوجوان مصنفین مندرجہ بالا شرائط پر پورا اترنے والی تصنیف کا مکمل مسوّدہ زیرِ دستخطی کو ۳۱ دسمبر ۱۹۸۳ء تک ارسال کریں۔

خالد اقبال یاسر ڈپٹی ڈائریکٹر

اکادمی ادبیات پاکستان مکان نمبر ۳۶ گلی نمبر ۴۸، ایف۔ ۸/۴ اسلام آباد

ممتاز احمد زاہد

عشق

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے سیجھ کوں ڈیندا بارے

سیجھ لُٹاوے تاں خوش تھیندے کھل رُلاوے تاں خوش تھیندے
رت رواوے تاں خوش تھیندے جگر کریندے پارے پارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

دھیچ وِچ سب ہنواتے بھردے در در تے نچواتے بھردے
جنگلیں کن پڑواتے بھردے ایہ تاں ڈاہڈا صاحب ویارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

شہ زوریں کوں ڈیندے ہاشے کہیں دے رولے جنگلیں لاشے
ڈیہدے ہر جا آپ تماشے کہیں کوں بوڑے کہیں کوں تارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

کہیں کوں دم دم تانگاں لگدِن کہیں کوں ہر دم ڈانگاں لگدِن
کہیں کوں ہاں وِچ سانگاں لگدِن کہیں دے مردن چڑھدے کھارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

کہیں کوں چپ دی مُہر لوائیس کہیں کوں اَنا الحق چا اَلوائیس
کہیں کوں تختے دار ٹنگائیس کہیں کوں ڈتے دیگ اُبھارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

کہیں دا چمڑا اُدھڑ داتیس کہیں کوں تیریں نال چُنائیس
کہیں کوں کھوہ دے وِچ سٹوائیس کہیں دا رووݨ نال دپارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

کہیں کوں مست ملنگ بݨائیس کہیں کوں محض اَننگ بݨائیس
کہیں دا جیوݨ تنگ بݨائیس اوندی زاہد واہ بݨوارے

واہ، واہ عشق جنوں دی کارے

جنوری۔ فروری۔ مارچ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

رسالہ

سرائیکی

بہاول پور

سرائیکی ادبی مجلس بہاول پور